

Петро Одарченко

**РУСИФКАЦІЯ УКРАЇНИ І БОРОТЬБА
ЗА РЯТУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ**

Лондон 1986

Відбитка з «Визвольного Шляху»

© Права застережені за Автором і
Українською Видавничою Спілкою
200 Liverpool Road,
London, N1 1LF

*«О мово рідна! Їй гаряче
Віддав я серце не дарма.
Без мови рідної, юначе,
Й народу нашого нема. . .»*

В. Сосюра.

Український народ ще ніколи не опинявся в такому трагічному становищі, як тепер. Ще ніколи над ним не зависала така страшна реальна загроза національної смерті, як тепер. Те, що не вдалося здійснити царському режимові впродовж трьохсот років його панування, те саме намагається зробити московський советський режим — знищити українців як націю, перетворити українців на росіян, знищити тисячолітню українську культуру, знищити українську мову, знищити славу України — українську народну пісню.

Жорстокий наказ Петра I з 1720 року про заборону друкувати церковні книжки в друкарнях України і вживати української мови, наказ Катерини II про русифікацію України, Фінляндії та Ліфляндії, нищення українських шкіл, Валувський наказ з 1863 р. про заборону української мови, Емський царський указ з 1876 р. про заборону друкування книжок українською мовою, — ніякі жорстокі заборони не змогли знищити української мови і української нації. Українська мова і пісня лунала по селах, вчені записували скарби народньої словесної творчості, розвивалася українська література, могутній геній України Тарас Шевченко поставив своє палке слово на сторожі поневоленого народу, під могутнім впливом Шевченкової поезії розвивалася й міцніла українська література, український театр, українська музика.

В оборону української мови виступила (1905 року) Імператорська Російська Академія Наук, опублікувавши свою славнозвісну «Записку про скасування обмежень українського друкованого слова». Видатні російські академіки Ф. Корш, А. Шахматов, Ф. Фортунатов та інші підписали цю «Записку». Твердження царських сатрапів про штучність української мови ці академіки назвали «плодом неучтва та злісної вигадки». Академія Наук заявила, що «українське населення повинно мати таке ж право, як і великоруське, говорити публічно і друкувати своєю рідною мовою». У цій «Записці» подано дуже докладні відомості про розвиток української мови і літератури, про царські урядові переслідування й заборони української мови, про самостійність і самотність української мови, про її відмінність від російської мови, про потребу скасування обмежень українського слова, про потребу викладання в школах українською мовою. Закінчується «Записка» такими словами:

«Комісія з повним переконанням наважується на закінчення своєї доповіді повторити такі слова Ю. Ф. Самаріна, сказані ним 1850 року: «Хай же український народ зберігає свою мову, свої звичаї, свої пісні, свої легенди, хай. . . розвиває він на полі науки та мистецтва, для яких так щедро обдарувала його природа, духовну самобутність у всій природній оригінальності її прагнень».

Револуція 1917 року розкріпачила українське слово. За часів короткого періоду української державности українська мова досягла небувалого розвитку.

Коли Україна підпала під владу червоної Москви, то спочатку большевики змушені були піти на деякі поступки українському народові, не зважаючи на те, що основна маса членів большевицької партії була просякнута російським великодержавним шовінізмом. Цей успадкований від царської росії російський шовінізм і традиційну українофобію Ленін характеризував такими словами:

«Віками великороси вбирали в себе, під гнітом поміщиків та капіталістів, ганебні й погані пересуди великоруського шовінізму. . . Проклятий царизм робив із великоросів катів українського народу». (В. І. Ленін про Україну. К. 1957, стор. 626-627, 431).

Ленін підкреслював, що цей великодержавний російський шовінізм властивий багатьом членам большевицької партії і що він повинен бути викоринений. Проти російського великодержавного шовінізму в 1923 році на XII з'їзді РКП(б) виступав і Сталін:

«У нас росте не щодня, а щогодини великодержавний шовінізм, найзашкарублїший націоналізм, що намагається стерти все неросійське, зосередити всі нитки керування навколо російської основи і придушити все неросійське». (XII съезд РКП(б); стенографической отчет. Москва, 1923, стор. 444).

Але пізніше (1945) Сталін сам став виразником ідей російського великодержавного шовінізму.

В 1923 році на XII з'їзді РКП(б) стверджено, що «поки існує російський шовінізм, національної рівности немає». На цьому ж з'їзді підкреслювалося, що «соціяльне коріння російського шовінізму на Україні вросло в гущу російського міщанства та в інтелігентсько-спецівське прошарування».

В. Ленін тоді рішуче заявив: «Російському великодержавному шовінізмові оголошую бій не на життя, а на смерть»!¹ І відповідно до цих же ленінських вказівок XII з'їзд РПК(б) ухвалив:

«Рішуча боротьба з пережитками великоросійського шовінізму є першочергове завдання нашої партії».

На цьому ж з'їзді виступив діяч РКП(б) Яковлев:

«Я запитав би т. Раковського (тодішнього голову Раднаркому України): хіба у ваших самостійних комісаріятах не той же дух великоросійського шовінізму і націоналізму, хіба не той же склад бюрократів із росіян та русифікованих євреїв, які є найпослідов-

¹ В. І. Ленін. К вопросу о национальностях или об «автономизации». Москва, 1956, стор. 25-26.

ніші носії великоруського національного гніту. . . Якою мовою говорять ваші комісаріяти. . . Я думаю, з'їзд повинен сказати, що краще примусити десятьох великоруських шовіністів і націоналістів вивчити мову тієї країни, в якій вони живуть, ніж одного селянина примусити у відповідній установі калічити свою рідну мову». (XII съезд. . . , стор. 547).

Тоді ж на тому самому XII з'їзді М. Скрипник запропонував, щоб Червона Армія не була зброєю русифікації. Інший промовець, підтримуючи М. Скрипника, протестував проти того, що Червона Армія є апаратом русифікації.

31-го грудня 1922 року — на другий день після створення ССРСР — В. Ленін продиктував кілька нотаток, які були роздані головам делегацій, що брали участь у XII з'їзді РКП(б). В одній із них він писав:

«. . . треба запровадити найсуворіші правила відносно вживання національної мови в інонаціональних республіках, які входять у наш Союз. . . » (цитуюмо за кн. І. В. Коляски. Освіта в Радянській Україні, стор. 5).

З'їзд доручив членам партії, щоб «. . . органи національних республік склалися переважно з людей, які знають мову, побут, звичаї відповідних народів»².

Після XII з'їзду РКП(б) на Україні відбулася широка кампанія українізації державного апарату, шкіл, преси, наукових інституцій, профспілок, драматичних театрів і т.д. В усіх містах України були організовані численні курси українознавства для робітників, службовців, спеціалістів. Вороги українізації російські шовіністи та їх прихильники намагалися перешкоджати українізації, але їхні наміри не мали успіху. У вищих школах, в наукових інституціях, в державних установах, в театрі — замість російської мови — стала вживатися українська мова. Численні журнали й газети видавалися українською мовою. Книжки й підручники українською мовою виходили великими тиражами. Широко розгорнула свою наукову діяльність Всеукраїнська Академія Наук. В 1929 році Народній Комісаріят Освіти ухвалив приймати в аспірантуру (для готування до професорської та наукової діяльності) тільки тих, хто добре знає українську мову й викладає нею. М. Скрипник повідомив тоді, що «аспірантура нині українізована на 99 відсотків, один відсоток — це ті, що чинять опір українізації»³.

До 1929 року було видано наукових праць українською мовою 80 відсотків із загальної кількості наукових видань.

Українізацію підтримали широкі маси українського народу. Як цілком слушно зазначає Іван Майстренко, «наймогутнішим поштовхом українізації було масове українське відродження знизу, що охоплювало мільйони українців і що було кероване українською інтелігенцією. Програвши війну за самостійну державу, український народ взявся у советських умовах здійснювати своє

2. І. Коляска. Освіта в Радянській Україні, стор. 6.

3. М. Скрипник. Статті й промови. Харків, 1931, стор. 363.

національно-культурне відродження... Доба українізації була найсвітлішою сторінкою історії України під большевицькою диктатурою... Українська молодь із села масово посунула до міста, як студенти, робітники й службовці... Масові обов'язкові курси українізації змушували працівників апаратів вивчати українську мову... В роки українізації все українське населення УРСР було забезпечене рідною школою⁴.

Надзвичайно велике значення для пробудження національної свідомості серед широких мас українського народу мала Українська Автокефальна Православна Церква, яку очолював митрополит В. Липківський. II-го жовтня 1921 року в Києві відбувся Перший Всеукраїнський Церковний Собор, в якому брали участь і видатні українські національні діячі та письменники С. Єфремов, А. Кримський, П. Стебницький, Д. Щербаківський, Л. Старицька-Черняхівська, Г. Косинка та ін.

Українська Автокефальна Православна Церква мала свої парафії в Києві, в Харкові, Полтаві, Одесі, Дніпропетровському, Миколаєві, Херсоні, Умані, Вінниці та в багатьох інших містах і селах України. Наприкінці 1926 року УАПЦ мала в своєму складі 32 єпископи, понад 3000 священників та близько 2800 парафій⁵. Спеціальна Комісія, до складу якої ввійшли фахівці, зокрема знавці мов, і деякі члени Всеукраїнської Академії Наук, переклали церковні тексти з грецької та старослов'янської мов на українську мову. Як слушно зазначає В. Чапленко, «заслуги цієї Церкви в українізації всього життя українського народу безсумнівні: вона ж була безкомпромісова в українському мововжитку, а це явище безпрецедентне в історії української церкви на всіх українських землях»⁶.

Доба українізації, що тримала 10 років, особливо сприятлива була для буйного розвитку українського письменства та української національної культури. Великий внесок в українську літературу зробили торі П. Тичина, М. Бажан, М. Рильський, М. Зеров, П. Филипович, М. Драй-Хмара, О. Слісаренко, В. Сосюра, Ю. Яновський, Є. Плужник, М. Хвильовий, В. Підмогильний, Г. Косинка, Б. Антоненко-Давидович, драматург М. Куліш, К. Буревій та ін.

Українізація охопила не тільки територію УРСР*, а також і території РСФСР, населені українцями — території Кубані, Вороніжчини, Курщини, Казахстану, Далекого Сходу. В українських районах тисячі шкіл були українізовані, в педагогічних інститутах Воронежу, Краснодару були створені українські відділи, в станиці Полтавській (Кубань) і в Ставропілі були відкриті педагогічні технікуми. У Воронежі й Краснодарі виходили українські

4. І. Майстренко. Історія комуністичної партії України. «Сучасність», 1979, стор. 111-113.

5. Ф. Пігідо. Україна під большевицькою окупацією. Мюнхен, 1956, стор. 71.

6. Василь Чапленко. Історія нової української літературної мови. Нью-Йорк. 1970, стор. 412.

* В цьому місці, як і в цілій праці слова «радянський» і УРСР передаємо, як «советський», УССР, СССР (замість СРСР) тощо, — редакція «Визвольного Шляху».

газети. Велика кількість української літератури і підручники для шкіл йшли в ці райони з України.

Видатними борцями проти російського великодержавного шовінізму і найактивнішими діячами українізації були народний комісар М. Скрипник та талановитий письменник і публіцист М. Хвильовий. Найбільшими ворогами українізації були не тільки окремі визначні діячі РКП(б) — російські великодержавні шовіністи, але й російське міщанство, що великою масою наводнювало українські міста. Російське міщанство зневажливо ставилося до тих народів, серед яких воно опинилося в наслідок царської політики русифікації. Зокрема це міщанство дуже вороже ставилося до української мови та до української культури. Проти цього міщанства гостро виступив М. Хвильовий, який називав Москву «центром всесоюзного міщанства». Хвильовий закликав українських письменників орієнтуватися на західноєвропейську літературу, а не на російську.

Розквіт української мови, літератури, науки і національної культури занепокоїв Москву. Занепокоїли її й слова Миколи Хвильового: «Росія ж самостійна держава? Самостійна! Ну, так і ми самостійна»⁷.

В кінці двадцятих років Сталін уже виробив плян розгрому українського відродження, ліквідацію українізації і заміни її русифікацією.

Перший удар Москви був спрямований проти старих українських діячів та одночасно й проти десятків тисяч українських інтелігентів — учителів, викладачів вищих шкіл, студентів, аспірантів, кооперативних діячів, парафіян і духовенства Української Автокефальної Православної Церкви та проти кількох мільйонів українських селян.

В 1929 році по всій Україні прокотилися масові арешти, і одночасно ГПУ влаштувало штучний судовий процес «Спілки визволення України», а на селі провадилася насильна колективізація і «розкуркулення» заможного селянства. Восени сотні тисяч найкращих і найдібніших хліборобів вивезено на Північ, їхні господарства були зруйновані. Тоді ж ГПУ оголосило про розкриття підпільної організації «СВУ». Про події тих часів пише видатний український діяч, колишній член Комуністичної партії України і кандидат філософських наук, засуджений тепер за «антидержавну» діяльність, Вячеслав Чорновіл:

«Спочатку з розгортанням колективізації виарештували частину інтелігенції. . . Тоді ж розправилися з групою відомих учених (Єфремов, Гермайзе та ін.), які хоч і не приховували своїх опозиційних настроїв, але ніякої організаційної боротьби проти совєтської влади не вели, а для розвитку української культури зробили дуже багато»⁸.

⁷ Микола Хвильовий. Твори в п'ятьох томах. Том IV. Балтімор. «Смолоскіп», 1983, стор. 315

⁸ Цитуємо за кн. Івана Майстрєнка. Історія комуністичної партії України. «Сучасність», 1979, стор. 144.

Розгром Української Академії Наук і української культури старанно маскувався тим, що кампанія українізації далі провадилася.

Другий ще тяжчий удар стався в 1932-1933 рр. На Україну прислано з Росії кілька тисяч росіян-партійців для виконання хлібозаготівель. У селян примусово забрали не тільки зерно, а всі харчові продукти. В результаті штучно створеного на Україні страшного голоду загинуло понад 7 мільйонів селян.

У січні 1933 р. Москва послала на Україну секретаря ЦК ВКП (б) Павла Постишева, який мав необмежену владу, будучи намісником Сталіна. Упродовж першого півріччя 1933 року Постишев видувив голодом мільйони населення України. Постишев усунув наркома освіти Миколу Скрипника, припинив українізацію і перевів багато українських шкіл на російську мову. Відродилися російські газети. Створено державні російські театри. В знак протесту проти штучно створеного Москвою голоду на Україні та масових арештів українських письменників 13-го травня 1933 року застрелився Микола Хвильовий, а 7-го липня 1933 р. застрелився зацькований Постишевим Микола Скрипник.

Терор не припинявся. У грудні 1934 року з наказу влади заарештовано 37 українських письменників, із них 28 осіб розстріляно, а 7 ув'язнено й заслано на каторгу. Там загинули Г. Косинка, Д. Фальківський, брати Крушельницькі Іван і Тарас, 26-літній глухонімиї поет О. Влизько та інші. Наступного року арештовано й заслано на каторжну роботу в Соловки й на Колиму видатних українських літературознавців, професорів університету і поетів Миколу Зерова, Павла Филиповича, Михайла Драй-Хмару, видатних поетів Є. Плужника, Миколу Вороного, Марка Вороного і багато інших. Всі вони загинули на каторзі. В 30-их рр. були заарештовані і заслані в концтабори Півночі і там загинули видатні українські письменники В. Підмогильний, К. Поліщук, Д. Загул, А. Панів, О. Влизько, В. Бобинський, видатний драматург Микола Куліш, режисер і директор театру «Березіль» Лесь Курбас, поет Майк Йогансен. Поет Аркадій Казка заповдів собі смерть у в'язниці. Як зазначає Юрій Лавріненко, «1930 року друкувалися 259 українських письменників. Після 1938 з них друкувалися тільки 36⁹». . . В 30 рр. заарештовано, розстріляно, знищено каторжною роботою в концтаборах і на засланнях кілька тисяч видатних учених, істориків, літературознавців, мовознавців, мистецтвознавців та інших видатних культурних діячів України. До них належать уже згадувані акад. С. Єфремов, історик і літературознавець єврей Осип Гермайзе, а також акад. М. Слабченко, етнограф Микола Левченко, літературний критик Михайло Могилянський, літературознавці Аннаній Лебедь, Сергій Козуб, Євгенія Рудинська, Іван Капустянський, Федір Савченко, Володимир Шепотьєв, мовознавці Микола Сулима, О. Синявський, О. Курило, В. Ганцов, М. Мироненко, П. Бузук, Г. Голоскевич та багато інших.

9. Юрій Лавріненко Розстріляне відродження. Мюнхен. 1959, стор. 12.

Ежовський терор 1937 року був спрямований не тільки проти безпартійних українців, а також і проти українців — членів Комуністичної партії большевиків України. У містах і селах України шалів терор: арештовували, відправляли на каторгу, розстрілювали сотні тисяч українців. Серед численних масових убивств і масових розстрілів стала відомою справа масових розстрілів у Вінниці. В 1943 році міжнародня комісія виявила в розкопаних могилах близько десяти тисяч трупів. Більшість ув'язнених були вбиті пострілами в потилицю. Кати-агенти НКВД здійснили це масове вбивство під час ежовщини 1937-1938 рр.

Великодержавний російський шовінізм знищив і всі здобутки українізації на Кубані, на Курщині, на Вороніжчині, в Казахстані та на Далекому Сході. Українські школи були закриті 1933 року, українська преса була ліквідована, українські драматичні й співочі гуртки були заборонені. Все культурне життя українців було русифіковане, серед українського населення були проведені масові арешти. Діячів українізації, викладачів української мови заарештовували, розстрілювали, засиляли на Сибір на каторгу; українські книгарні й бібліотеки були ліквідовані, українські газети заборонені; українське населення трьох найбільших українських станиць на Кубані було вивезено на Північ Росії.¹⁰

Щоб виправдати арешти, ув'язнення, розстріли й засудження арештованих на каторжну працю, ГПУ вигадувало різні контрреволюційні організації й обвинувачувало арештованих у приналежності до цих неіснуючих організацій. От, наприклад, лікаря Коркішка, що жив і працював у с. Римарівці на Полтавщині й нікуди не виїжджав за межі свого Гадяцького повіту, ГПУ арештувало й обвинувачувало в тому, що він німецький шпигун. Лікаря так тортували, що він змушений був «признатися», що він був «німецьким шпигуном». Ніяких судів тоді не було. Слідчий послав до Москви вигадану справу «злочину», і «тройка» ГПУ вирішувала, яку кару присудити ув'язненому.

Постишевщина й ежовщина закінчилися тим, що їх обох — Постишева й Єхова — розстріляли. Сталін використав їх для кривавого терору, щоб потім на обох перекласти вину за криваву розправу над мільйонами невинних людей.

В січні 1938 року першим секретарем ЦК КП(б)У призначено М. Хрущова, який прискорив русифікацію. Всі засідання в ЦК КП(б)У і Раднаркомі УСССР стали провадитися російською мовою. Українську мову стали засмічувати русизмами. У багатьох школах викладання стало провадитися російською мовою. У школах України стали прославлятися творці й діячі російської імперії — царі й царські генерали: Іван Грозний, Петро Перший, генералісимум Суворов, фельдмаршал Кутозов.

В 1939 році Москва окупувала Західню Україну. З першого ж

10. Докладніше про це пише Д Чуб, D Chub. How Moscow russifies Ukraine Melbourne (Australia), "Lastivka Press", 1983

дня окупації розпочалися масові арешти й масовий вивіз українців на Сибір.

Після закінчення війни розгул російського великодержавного шовінізму дійшов до свого кульмінаційного пункту, а разом із тим розпочалася шалена русифікація на всій Україні. 24-го травня 1945 року Сталін виголосив свій історичний тост на честь російського народу, підкреслюючи, що російський народ «є найвидатнішою нацією із усіх націй, що входять до складу Советського Союзу». Сталін назвав російський народ «керівну силою Советського Союзу».

Російський націоналізм і шовінізм ще більше посилювався після знаменної промови Жданова в 1946 році. Особливо тяжкі наслідки «ждановщини» були на Україні. Русифікація посилювалася. Від українських істориків і літературознавців вимагали особливого підкреслення «благодійного впливу» росіян, російської мови, російської літератури на українську мову, літературу, культуру. Під ширмою боротьби проти «українського буржуазного націоналізму» посилювалися репресії проти української інтелігенції, проти письменників. Кампанія шаленої русифікації охопила й Західню Україну.

Тільки смерть Сталіна на деякий час принесла короточасні полегші українському народові. Російського шовініста Мельникова усунули з поста першого секретаря ЦК КПУ «за грубі помилки в проведенні національної політики партії», а зокрема за те, що за його постановою викладання в західньо-українських вищих школах фактично переведено було на російську мову¹¹.

Проте русифікація на Україні далі тривала. На Україні для дітей-українців видавалися підручники російської мови під назвою «Родная речь», «Родная литература». А з української мови для дітей-українців підручники мали назву «Читанка». Московські цензори не дозволяли називати підручники з української мови для дітей-українців словами «Рідна мова».

Найбільшим ударом для українського народу був ухвалений сесією Верховної Ради СРСР 24-го грудня 1958 року хрущовський закон про «зв'язок школи з життям». Цей закон позбавляв українську мову бути обов'язковою в школах України. Цілковито слушно зазначає І. Коляска: «Сталін знищив архітектів та інженерів українізації, а Хрущов узявся за знищення самої української мови, намагаючися заступити її в школах України російською мовою»¹².» Цей закон надає батькам право вирішувати питання про викладову мову в школі. За цим законом батьки вирішують, яка викладова мова повинна бути в школі, де вчать їх діти — російська, чи українська. Фактично цей закон веде до скасування українських шкіл і до перетворення їх на російські школи з російською викладовою мовою. Якщо батьки виберуть українську

11. І. Майстренко. Цит. праця, стор. 200-201.

12. І. Коляска. Цит. праця, стор. 20.

школу з українською викладовою мовою, то це призведе до негативних наслідків і для батьків, і для дітей. Батьків вважатимуть за українських «буржуазних націоналістів», і їм загрожуватимуть різні репресії, зокрема вивіз на Сибір або в Росію, а привід для цього КГБ завжди знайде. Діти по закінченні української школи з українською викладовою мовою не зможуть вступити через недостатнє знання російської мови в вищі школи, в яких давно вже викладання провадиться російською мовою. «Як можна, — каже І. Коляска, — не вибирати російської мови в таких умовах? Тут є стільки можливостей, як у виборах (советських виборах... з одним кандидатом). Советські громадяни мають оснований на Біблії анекдот, щоб це з'ясувати. Вони розповідають, що після створення Еви, Бог сказав Адамові: «Тепер вибери собі жінку». Видатні партійні діячі Білорусії, України, Молдавії, Латвії, Литви, Естонії, Грузії, Вірменії, Азербайджану, Киргизії, Узбекистану виступили проти цього закону. Найвидатніші українські поети Максим Рильський і Микола Бажан опублікували в газеті «Правда» заклик зберегти статус кво в шкільному навчанні. Але під тиском російських шовіністів, Верховна Рада УРСР 17-го квітня 1959 року прийняла такий закон: «Навчання в школах Української ССР здійснюється рідною мовою учнів. В школу, з якою мовою навчання віддавати своїх дітей, вирішують батьки»¹³.

Друге речення в цьому тексті суперечить першому. «За советською магією, — слушно зазначає І. Коляска, — стаття починається з навчання рідною мовою і кінчається усуненням цієї ж мови»¹⁴...

Русифікація шкіл щороку збільшується. Статистичні дані про це не публікуються. Але вже з тих статистичних даних, які подав І. Коляска про кількість учнів у школах з українською і російською мовою навчання в 1958-59 році у деяких більших містах України, бачимо, як під тиском шовіністичної Москви русифікація повинню заливає школи на Україні.

Ось кілька прикладів:

Місто	Кільк. учнів в українських школах	Відсоток рос. шкіл	Кільк. учнів відсоток
Київ	22.527	26.9	61.247
Харків	2.913	4.1	68.838
Одеса	4.687	8.1	52.978
Дніпропетровськ	11.056	17.4	52.306
Донецьк	894	1.2	76.286
Луганськ	1.500	6.5	21.663

Від 1964 року міста Луганськ і Донецьк не мають ні однієї

13. Там же, стор. 27.

14. Там же, стор. 28.

української школи! В 1965 р. у Чернівцях було 4 українські школи і 36 російських шкіл. У Коломиї були дві повні середні школи російські. Українських повних середніх шкіл не було.

За останні 20 років русифікація шкіл на Україні досягла жахливих розмірів.

З метою русифікації шкіл на Україні усувають українські книжки із шкільних бібліотек. «Кореспондент київської газети звітував, що у новій школі ч.178 було 1,400 учнів, в шкільній бібліотеці було 3,233 книжки, з них тільки 14 українських. На 100 учнів одна українська книжка!»¹⁵

Злочинна примусова русифікація України викликала опір на Україні не тільки з боку українських письменників, а також і з боку визначних партійних діячів України, а особливо з боку широких верств української інтелігенції. Одним із таких виявів оборони української мови від російських шовіністичних зазіхань була Київська конференція, присвячена проблемам підвищення мовної культури на Україні, що відбулася 11-15 лютого 1963 року. Доповіді учасників цієї конференції в 1964 р. були опубліковані в збірнику «Про культуру мову». У цьому збірнику вміщено 25 статей на теми культури української мови і російської мови. Але цей збірник не подає ніяких відомостей про те, що справді відбувалося на цій конференції: про обговорення доповідей, про ухвали, про те, які пропозиції, які клопотання до уряду приймалися на конференції. Докладніше про це розповідає київський педагог Д. Порхун у своєму дописі, надрукованому в додатку до газети «Наше слово» — в місячнику «Наша культура». Цей допис передруковано в книжці Василя Чапленка «Мовна політика болшевиків на Україні в 1950-60-их рр». Чикаго, В-во Український Публіцистично-Науковий Інститут, 1974, стор. 51-53. У цьому дописі під заголовком «Доля рідної мови» подано багато таких фактів, які преса на Україні не змогла надрукувати через цензурні заборони. Присутні на конференції виявили велике занепокоєння становищем української мови. «Одноставно на конференції засуджено й абсурдну теорію про двомовність нації. Усі погодились на тому, що в кожного народу є тільки одна рідна мова, в українського народу — українська». Присутні гаряче підтримали пропозицію звернутися до ЦК КПУ і уряду України з закликком відновити в усіх вищих і середніх школах навчання українською мовою, в усіх установах вести справи українською мовою, відкрити у республіках Советського Союзу, де живе українське населення, школи з українською мовою навчання. Ці вимоги, як слушно зазначає В. Чапленко, — фактично були «програмою відновлення українізації 20-их рр»¹⁶.

Отже, ця конференція була справжньою демонстрацією протесту проти русифікації України.

15. Там же, стор. 59.

16. В. Чапленко. Цит. праця, стор. 53.

Найвизначнішим виступом на цій конференції була промова київського інженера, колишнього офіцера советської армії, Василя Лобка, який схарактеризував сучасне становище української мови і висловив свій протест проти зневажливого ставлення російських шовіністів до української мови, проти примусової русифікації. Ось кілька уривків з його промови:

«Найбільше, найважливіше, найцінніше духовне багатство кожного народу є його мова. Мова — це душа народу, його серце, розум, думка. По її розвитку, по її поширенню, її вживанню визначаються, оцінюються інтелектуальні здібності народу, його культури, його гідність як народу, його право на існування.

Зникла, асимілювалася мова — зник і народ. Ось чому тих, які цураються рідної мови, вороже ставляться до неї, насміхаються з неї, перегинають її широкий шлях в життя — не можна вважати за людей. . . , знищуючи свою рідну мову, вони тим самим живим у могилу кладуть свій народ. . .

Як прегарний садок, як лани золотої пшениці й жита, як луки й діброви можуть рости й розвиватися на доброму ґрунті, так і мова кожного народу потребує ґрунту для свого існування, без якого вона захиріє, загине. Цим ґрунтом, цією основою існування мови є перш за все народ, який має свою рідну мову і володіє нею. По-друге, треба, щоб були сприятливі умови для вільного вживання цієї мови, щоб вона широко, на повну силу, на весь голос лунала в усіх сферах життя. А це означає і включає в себе відсутність утисків для мови, фактичне, а не декларативне створення умов для її вживання. . .

Сталіни, кагановичі, як сарана накинулися на Україну й вирішили задушити її культуру, її мову, знищити наш народ. . . По вказівці цих сталіно-кагановичів було ліквідовано викладання в середніх та в вищих навчальних закладах українською мовою, ліквідовані українські вогнища культури на Кубані, в Сибіру, на Далекому Сході та в інших районах, де проживають мільйони українців. Знищували українську мову, український народ. . .

І як не дивно, як не болюче, відгомін цього культу особи діє й на сьогодні. . . український народ ще й досі не домігся скасування того, що заборонили ці злочинці, *не домігся найпростішого природного, але найдорожчого, найважливішого найсвятішого для народу*, що мають усі народи світу — виховувати своїх дітей в дитячих яслах і садках своєю рідною українською мовою; навчати в школах, в тому числі й школах робітничої молоді, підлітків українською мовою. . . На сьогодні майже не чути нашої рідної мови в перелічених, та й не лише в перелічених закладах. В жодному технічному училищі, технічному середньому чи вищому навчальному закладі не ведеться викладання українською мовою. Це приводить до вимирання нашої української технічної інтелігенції. . . Треба, щоб і мова була прищеплена молоді, щоб була вихована любов до неї. Справа не в словниках. Було б бажання, було б вболівання за нашу рідну мову, було б щире серце й душа за її розповсюдження й вживання. . .

. . . Ніколи ніякий народ не погодиться з тим, щоб його мова була поглинута іншою мовою. . . Головне й основне завдання за-

раз полягає в тому, щоб широко запроваджувати нашу рідну мову в усі сфери життя, починаючи з дитячих ясел, через школи, училища, технікуми, інститути до виробництва. . . Великий, працелюбний, талановитий український народ гідний мати й свою багату, мелодійну мову, яку треба оберігати від усіх незгод, як найдороччу цінність людини»¹⁷.

За свої виступи в оборону української мови В. Лобко був звільнений з праці, а пізніше заарештований і засуджений. Доля його невідома.

Короткий період так званої «відлиги» після розвінчання Сталіна й критики т. зв. «культу особи» був не тільки періодом пошвавлення українського літературного життя, а й періодом, коли розгорнулася широка кампанія проти русифікації української мови, кампанія за очищення української літературної мови від русифікаційного намулу. З'явилися нові словники, які реабілітували багато українських слів, що були викинуті з словників за часів поштишевщини та ежовщини. В оборону чистоти української мови виступили на сторінках журналу «Українська мова й література в школі» українські мовознавці. Багато поетів понаписували вірші в оборону української мови: М. Рильський, В. Сосюра, В. Симоненко, Г. Прокопенко, Є. Гуцало, Д. Павличко, молода поетеса Наталка Білоцерківець та інші.

Євген Гуцало оспівує красу й багатство української мови:

О рідна мово!
Причащаюсь
Біля твоїх джерел прозорих, чистих,
І набираюся п'яркої сили. . .
Твої багатства невичерпні. . .
. . . Яке то щастя
Припасти пелюстками спраги уст
До мови рідної — й багатшати душею!

Максим Рильський називає українську мову духовною основою життя українського народу, пригадує царські переслідування української мови, виразно натякаючи й на переслідування української мови сучасними російськими великодержавними шовіністами:

Як гул століть, як шум віків,
Як бурі подих, — рідна мова,
Вишневих ніжність пелюстків,
Сурма походу світанкова,
Неволі стогін, волі спів,
Життя духовного основа.
Цареві блазні і кати,
Раби на розум і на вдачу,
В ярмо хотіли запрягти

17. «Сучасність», 2, 1970.

її, як дух степів, гарячу,
І осліпити, й повести
На чорні торжища, незрячу. . .
. . . В'язнили, кидали за ґрати,
Зробить калікою з калік
Тебе хотіли, рідна мати. . .

З гарячим закликком Максим Рильський звертається до українців:

Як парость виноградної лози,
Плекайте мову, Пильно й ненастанно
Політь бур'ян. Чистіша від сльози
Вона хай буде. . .

Коли на Україні шаліла «постишевщина» й «ежовщина», українці боялися розмовляти рідною мовою, щоб їх не обвинуватили в «буржуазному націоналізмі». Авторів цих рядків відомий такий факт: Один учитель української школи в Києві П.Ш. з метою «самостраховки» змушений був перевести свого сина з української школи в російську. Він же розповідав, що на перерах усі вчителі української школи, і навіть викладач української мови, розмовляли російською мовою. Московські шовіністи зневажали українську мову, а під їх впливом і деякі українці цуралися рідної мови і всюди вживали російської мови. Проти таких перевертнів гостро виступив Г. Прокопенко:

Не довіряйте, люди
Тим вертунам манірним,
Що у модернім бруді
Гребують словом рідним.

15 років тому учениця 9-ої класи Наталка Білоцерківець (тепер уже відома поетеса) також виступила проти тих українців, які зневажали рідну мову:

Купана-цілована хвилями Дніпровими,
Люблена-голублена сивими дібровами,
З колоска пахущого, з кореня цілющого,
Із усмішки і сльози, сонця, вітру і грози
Наша мова.
Як осмута матерів, думи сивих кобзарів
І дівочі переспіви синіх вечорів,
Виплекана веснами і серцями чесними
Наша мова.
І болить душа, як недбальця стріну я,
Що цурається рідні, зневажа батьків пісні. . .
Я ж нащадкам передам материнський світлий дар
І по світу пронесу нашу гордість і красу —
Рідну мову.

Цей вірш повністю був надрукований у журналі «Дніпро» в 1970 р., але в інших виданнях останні п'ять рядків цензура скреслила.

20-го січня 1965 року в журналі «Молодь України» з'явився вірш учениці 10-ої класи Ліди Говорицької, спрямований також проти русофільського міщанства, що зневажає рідну українську мову:

. . . Ти крик страждань
і сподівань,
Співуча мово, серцелунна мово!
Ти — смертний грім, о,
Ти страшений грім
Смердючому, старезному міщанству.
І суд отим, що заняттям пустим
Погрузли у прогниле чванство. . .

Проти перевертнів спрямований і вірш Дмитра Павличка, який в 60 роках розповсюджувався серед молоді:

Ти зрікся мови рідної. Тобі
Твоя земля родити перестане,
Зелена гілка в лузі на вербі
Від доторку твого зів'яне.
Ти зрікся мови рідної. Ганьба
Тебе зустріне на шляху вузькому. . .
Впаде на тебе, наче сніг, журба —
Її не понесеш нікому!
Ти зрікся мови рідної. Нема
Тепер у тебе роду, ні народу.
Чужинця шани ждатимеш дарма —
В твій слід він кине сміх-погорду!
Ти зрікся мови рідної. . .

Примусова русифікація поєднується із українофобією, із зневажливим ставленням до української мови. І в такому ненормальному середовищі виховується тип малороса, якого ще Т. Шевченко висміяв у своїй поемі «Сон» в образі «землячка з циновими гудзиками». Це ті, про яких Шевченко писав:

«А тим часом перевертні нехай підростають
Та допоможуть москалеві господарювати
Та з матері полатану сорочку знімати!»

Український поет Дмитро Павличко у вірші «Рідна мова» стверджує, що загибель рідної мови була б і його власною смертю, смертю нації:

Якби я втратив очі, Україно,
То міг би жити, не бачачи лугів,
Поліських плес, дніпровських берегів,
Де на покосах, наче хвилі, сіно.

Мені і в непроглядній п'їтми днів
Твоя лунала б мова солов'їно,
І світ, що ти дала мені у віно,
У сїяві слова знову б заяснів.

А глухоти не можу перенести,
Бо не замінїать співу мертві жести,
Нї вся природа та краса твоя.

Глядїть на труд всечасної обнови,
Але не чуть твоєї пісні-мови —
Ото була б загибель — смерть моя.

Таку ж думку про неможливість людині жити без рїдної мови висловив поет Григорій Столярчук:

. . . Ти, рїдна мово, чиста, як роса,
Цїлюща й невичерпна, мов криниця,
Святиня наша, гордїсть і краса.
Ти розуму народного скарбниця.
Як легко йти з тобою по землі
І підставлять вітрам лице відкрите!
Для мене ти — як і насущний хлїб,
Без тебе я не міг би в світі жити!

В оборону української мови виступили українські письменники й на П'ятому З'їзді письменників України, який відбувся в листопаді 1966 року. Відомий український літературознавець Л. Новиченко виступив проти дагестанського письменника Агаєва, який у своїх статтях вимагав ліквідації національних мов і переходу письменників на російську мову. Видатний український письменник Олесь Гончар скаржився, що «рїдна мова в школі часом опиняється в становищі гіршому, ніж іноземна». Письменник В. Козаченко, критикуючи статті, надруковані в газетах «Известия» і «Радянська Україна», каже: «У них 'найпевнішою' ознакою завершення комунізму є такий стан, коли у світі чи в країні залишиться лише одна мова». Такі думки В. Козаченко вважає «пустомельством, яке. . . лише дратує людей, часом зачіпає людську гідність. . .» Важливим моментом був виступ на цьому з'їзді українських письменників секретаря ЦК КПУ Петра Шелеста, який звернувся до письменників із таким закликком: «Треба бережно, з повагою ставитись до нашої рїдної, чудової української мови. Це наш скарб, велика спадщина, яку кожний з нас її в першу чергу ви, письменники, повинні берегти й розвивати».

Ще гостріше виступив П. Шелест проти плянів злиття української і білоруської мови з російською, себто поглинення слов'янських мов російською. «Так, — сказав П. Шелест, — деякі товариші деколи висловлювали помилкові думки про те, що вони називають злиттям мов, але тільки дурень може гадати, що російська мова стане панівною на Україні».

Під гаслом боротьби за мовну культуру українські мовознавці

й письменники розпочали боротьбу проти насильно накинених українській мові русизмів. У «Літературній Україні» та в інших виданнях в 60-их роках друкувалися статті на мовні теми Б. Антоненка-Давидовича, П. Горецького, Р. Доценка, О. Ільченка, М. Пилинського, М. Рильського, А. Хижняка («Любімо, шануймо рідну мову!»), М. Шумила («Любов до рідної мови», «Могутня й чарівна»). З'явилися й цінні книжки про культуру української мови: А. Коваль («Про культуру української мови», 1964), Є. Чак («Складні явища українського слововживання», 1965), Б. Антоненка-Давидовича («Про що і як», 1962; «У літературі й коло літератури», 1964; «Як ми говоримо», 1970). Б. Антоненко-Давидович мав сміливість звернутися до міністра освіти УРСР Удовиченка з листом, в якому видатний письменник гостро критикував міністра освіти за його незнання української мови: «... страшно подумати, що сам міністр освіти, з мови якого беруть приклад учителі й учні, сам говорить мало що не суржилом!.. Безпрецедентний випадок не тільки в республіках Советського Союзу, а у всьому цивілізованому світі». Цей лист був відгуком на виступ Удовиченка на телебаченні. Під час цього виступу Удовиченко говорив каліченою українською мовою, вживаючи русизми «семдесят», «восемдесят» замість слів літературної мови «сімдесят», «вісімдесят».

Яскравим виявом російського великодержавного шовінізму були заборони збиратися біля пам'ятника Шевченка в Києві 22-го травня і вшанувати пам'ять великого українського поета. 22-го травня 1861 року труна з тілом Шевченка з Петербургу була привезена до Києва, а звідти її повезли до Канева, де й був похований Т. Шевченко. Ці вшанування пам'яті Шевченка були масовими демонстраціями українців проти русифікації України, проти злочинів російських великодержавних шовіністів. Одним із таких брутальних злочинів було осквернення пам'ятника Шевченкові в Києві, який 1963 року вчинила росіянка, доцентка медичного інституту в Києві, Р. Тельнова. Її піймали на місці злочину, але прокуратура СРСР взяла Тельнову під захист і не покарала її.

1965 року почалися масові арешти українських діячів, які виступали проти русифікації. На захист арештованих стали широкі кола громадськості України. Тоді заарештували й засудили без усяких підстав В. Мороза, С. Караванського, М. Осадчого, П. Заливаху, Івана Геля, братів Б. і М. Горинів. Із заявами і протестами проти цих арештів виступили видатні діячі української культури: І. Дзюба, М. Стельмах, А. Малишко, Г. та П. Майборода, І. Драч, Л. Костенко, В. Кирейко, С. Параджанов та багато інших.

Тоді ж Іван Дзюба, видатний літературознавець і критик, разом із своїм протестом передав державним керівникам УРСР П. Шелестові і В. Щербицькому ґрунтовну, багату фактичним матеріалом працю «Інтернаціоналізм чи русифікація». Науково-публіцистична розвідка І. Дзюби подала численні факти русифікації України,

що її насильно запроваджують російські шовіністи під плащиком здійснення ідей інтернаціоналізму.

Праця І. Дзюби стала відома всьому світові. Вона була видана поза межами України в перекладах іншими мовами, особливо англійською мовою.

Друга дуже важлива книга, що містила багатий джерельний матеріал про двадцятьох засуджених на різні терміни ув'язнення й примусової праці в советських концтаборах українських патріотів, це праця видатного українського журналіста Вячеслава Чорновола «Лихо з розуму». Ця книга була опублікована в Парижі 1967 року українською мовою, а пізніше в перекладах іншими мовами, зокрема в перекладі англійською мовою. У цій книжці опубліковано скаргу С. Караванського на міністра освіти Ю. Даденкова за дискримінацію української мови. Тут же у відкритому листі В. Чорновола до вищих партійних, державних і професійних організацій гостро критикується журнал «Перець» за його образливу статтю про І. Дзюбу, надруковану в вересневому числі 1966 року. Гірким докором звучать слова В. Чорновола:

«А ви, сатирики й гумористи, невже справді не бачите і не відчуваєте на собі невмолимого котка централізації і винародовлення, що вже декілька десятиліть душить на Україні національну гідність і свіжі пагони національної думки? Невже з номера в номер, з року в рік, пережовуючи тему підлабузника та окомиллювача, пишучи про вибоїни на дорогах і про поламани містки, ви не помічаєте поламаних душ і вибоїн у серцях, спричинених безжалісною машиною денационалізації?»

А чому б вам не висміяти в «Перці» чиновних глазиріних, які називають українську мову бандерівською, за що їх потім посилають заступати Україну на міжнародних конгресах? Або висповідати наставників студентської молоді типу Тельнової, яка в своєму войовничому шовінізмі не зупинилася перед оскверненням пам'ятника Кобзареві? Або поглузувати з тих, хто з усіх сил калічить рідну мову, орієнтуючись на начальство. . .»

Третя дуже важлива праця, базована на документах — це фундаментальне дослідження національної дискримінації й русифікації на Україні, що вийшло англійською мовою під назвою «Education in Soviet Ukraine». Автор цієї статті — канадський комуніст Іван Коляска. 1963 року його запросили вчитися в Києві. Тут він побачив зневагу росіян до української мови й культури, великодержавний російський шовінізм і безоглядну примусову русифікацію. «Всюди були росіяни з їхньою нахабністю, зухвалістю та презирством до української мови, з їхнім відвертим виявом почуття російської зверхності», — так писав І. Коляска 1967 року у передмові до англomовного видання своєї книжки. А в передмові до українського видання автор писав: «Маю надію, що книжка допоможе читачам-українцям зрозуміти розмір і глибину наступу окупанта, щоб знищити не тільки українську мову та культуру, але й саму українську націю». (Підкреслення наше — П.О.).

Смертельний ворог України — російський шовінізм не тільки нищить фізично й духовно український народ, — він намагається знищити й історичну пам'ять українського народу. В 1964 році руками новітнього Герострата Погружальського спалено бібліотеку Української Академії Наук, знищено близько 600.000 томів важливих архівних матеріалів і рідкісних книг. Крім того, чотири рази підпалювали Видубецький монастир (1968 і 1969 р.), в якому зберігаються цінні книги й архівні матеріали.

Ці жорстокі й безоглядні дії російських шовіністів викликали на Україні широку хвилю протесту і масового руху опору російському імперіялізмові й великодержавному російському шовінізмові. Кращі сини українського народу висловлюють свій протест не тільки у формі листів-протестів і звернень до уряду, не тільки в формі демонстрацій коло пам'ятника Шевченкові у Києві, а й нелегальними публікаціями заборонених цензурою творів українських письменників та критиків, документів, листів, інформаций про репресії української інтелігенції, про судові процеси над борцями руху опору та інші матеріали, спрямовані проти русифікації та національного гніту. В роки 1970-1974 вийшли в світ вісім чисел самвидавного журналу «Український Вісник». Сім чисел цього журналу дійшло в країни Західньої Європи і були перевідані там, деякі в перекладі англійською і французькою мовами.

Дуже знаменним є той факт, що в оборону української мови й української нації стали українці, члени КПУ і комсомолу: І. Дюзба, В. Чорновіл, канадський комуніст І. Коляска. Саме вони опублікували найцінніші джерельні праці про русифікацію України, про національне гноблення українського народу Московою.

До найвидатніших праць в оборону української нації належать також послані на адресу «Депутатам Верховної Ради УССР» есеї В. Мороза: «Репортаж із заповідника імени Берії», «Мойсей і Датан», «Серед снігів» і «Хроніка опору».

Найгостріше В. Мороз виступив проти русифікації в есеї «Мойсей і Датан». Критикуючи білоруську поетесу Є. Лось за її русотяпство, В. Мороз рішуче виступає проти русифікації Білорусії та України, стверджує, що Є. Лось студіювала Леніна «через сталінські окуляри», пригадує її справжні слова Леніна, його заклик захищати національні меншості Росії «от нашествия того истинно-русского человека, великоросса, шовиниста, в сущности подлеца и насильника, каким является типичный русской бюрократ. Нет сомнения, что ничтожный процент советских и советизированных рабочих будет тонуть в этом море великорусской швали, как муха в молоке» («від навали тієї істинно-російської людини, великороса, шовініста, по суті падлюки й насильника, яким є типовий російський бюрократ. Немає сумніву, що незначний відсоток советських і советизованих робітників буде тонути в цьому морі великоруської шушвали»).

Проти такої навали російських шовіністів тепер бореться український народ, зокрема цвіт українського народу — творча молодь. В 1968 році за підписом «Творча молодь Дніпропетровська» був посланий лист Голові Ради міністрів Української ССР В. Щербицькому, партійному діячеві Ф. Овчаренкові та секретареві Спілки письменників України Д. Павличкові. Цей лист був надрукований в «Українському Віснику» і передрукований у Франції у видавництві «Смолоסקип» в 1971 р. У листі висловлено гострий протест проти масових переслідувань тих, хто став в оборону О. Гончара і його твору «Собор», в якому автор виступив проти руйнування історичних пам'яток української культури, зокрема пам'яток церковної архітектури. У листі творчої молоді Дніпропетровська висловлено рішучий протест проти русифікації: «Хто дав право топтати брудними русифікаторськими чоботами по національній гідності українського народу? Ми, творча молодь Дніпропетровська, вимагаємо притягти до відповідальности тих. . . хто переслідує чесних і відданих народові людей тільки за те, що вони хочуть виховувати своїх дітей в українських дитячих садках, школах, технікумах і вузах».

Цей лист викликав нові арешти й репресії та судові процеси й жорстокі вироки. Новими жертвами русифікаторів були молоді українські поети Іван Сокульський, Микола Кульчинський та асистент Дніпропетровського металургійного інституту Віктор Савченко.

В оборону арештованих виступив співробітник Київського медичного інституту Микола Плахотнюк. Сокульського обвинувачували в тому, що його твердження про русифікацію — це вигадка. М. Плахотнюк пише: «Русифікація — вигадка? А в Дніпропетровську ніде не почуєте українську мову як повноправну або рівноправну — ні в дитячих садках і школах, ні в професійно-технічних училищах, технічних вузах. . . А в тих кінотеатрах, що, як ви пишете, носять імена українських діячів, жоден фільм не йде українською мовою, навіть вироблений на «українських» кіностудіях».

Виступаючи проти очорнювання М. Кульчинського, М. Плахотнюк обвинувачує кагебістів в тому, що вони замовчують ті прекрасні характеристики Кульчинського, які на вимогу прокурора прислали зі школи. М. Плахотнюк для характеристики М. Кульчинського цитує уривки з того, що писав він у тюрмі перед судом про українську пісню: «Слухаю тебе. Роблюсь чистим, як ти. -Ти вивела мене з хаосу пристрастей. . . на світлу і ясну дорогу любови до людей, до рідної землі. . . Мамо моя любя! Ти перша заспівала над коліскою немовляти чарівну мелодію мого краю, сповнила мене нею. . . Схилиюсь перед тобою, тату, що не дав згаснути полум'ю рідної пісні у моему серці».

Лікар Микола Плахотнюк після цього сам став жертвою терору КГБ. Виконавці політики русифікації й московського шовінізму

кагебісти не могли простити М. Плахотнюкові його сміливих слів в оборону представників творчої молоді Дніпропетровська:

«Ви судите найчесніших — безкорисних ідеалістів. . . Кого ж ви протиставляєте їм — людям, які хочуть, щоб на українській землі шанували українську мову і культуру, щоб діти цього народу росли духовно здоровими, а не каліками, щоб не були змушені топтати рідну мову, душу, губити національне обличчя. . .»

За цей сміливий виступ в обороні рідної мови М. Плахотнюка звільнили з праці, а пізніше заарештували і запроторили його в психіатричну лікарню.

В січні 1972 року по всій Україні прокотилася хвиля масових арештів української інтелігенції, а в травні того ж року газета «Радянська Україна» повідомила про звільнення П. Шелеста від обов'язків першого секретаря ЦК КПУ. А в 1973 році в журналі «Комуніст України» (квітень 1973) надруковано погромну статтю проти опублікованої в 1970 році книжки Петра Шелеста «Україно наша радянська». П. Шелеста обвинувачували в тому, що він ідеалізує минуле України, українське козацтво, Запорізьку Січ, що він не показав «благотворного впливу російської культури на українську», що його книжка «поширює настрої самолюбівання, чванства», що вона «не сприяє боротьбі проти українського буржуазного націоналізму».

«Історія з Шелестом, — каже Іван Майстерко, — довела, що «одностайна» підтримка компартією України русифікаторської політики Москви — це тільки маска. . . Русифікація і великодержавний шовінізм викликають опір у всіх, хто ще не втратив зв'язку з народом»¹⁸.

Російська шовіністична партократія взяла курс на широку безоглядну русифікацію. Терор охопив широкі кола української інтелігенції, зокрема видатних діячів української науки, культури, літератури та широкі маси українського студентства. За любов до рідної мови, за опір русифікації найкращих, найчесніших людей засуджували на довгі роки каторжної праці на далекій півночі Росії в таборах суворого режиму, на заслання, на повільну смерть в тяжких умовах жорстокого ув'язнення.

1975 року в столиці Фінляндії представники урядів 35 країн підписали т. зв. Гельсінську Угоду, одним із пунктів якої був пункт про шанування прав людини. 9 листопада 1976 року в Києві створено організацію під назвою *Українська Громадська Група сприяння виконанню Гельсінських угод*. Одним з головних завдань Групи — стежити за виконанням Гельсінської угоди і публікувати матеріали про її порушення, зокрема про порушення прав людини та національних прав українського народу. На чолі УГГСВГУ став відомий український письменник, член комуністичної партії України, орденоносець Микола Руденко. 14 листопада 1976 року голова Української Групи Микола Руденко у від-

18. І. Майстерко. Цит. праця, стор. 225

критому листі виступив проти національної дискримінації, проти російського шовінізму, проти злочинної русифікації:

«Сьогодні на вулицях української столиці рідко чути українську мову. Здебільшого нема її також в інститутах і школах. Нам кажуть, що так треба, мовляв постав «новий народ» — радянський. І цей «новий народ» чомусь не повинен говорити литовською, білоруською чи українською мовами. Нам вмовляють, що радянська мова — це мова російська і тільки російська! А якщо ти з цим не є згідний — тебе чекає в'язниця або психіатрична лікарня»¹⁹.

Так постав Український Правозахисний Рух. У Маніфесті цього Руху стверджується страшна трагедія України:

«... Йдеться про вражаючий історичний феномен деградації цілого народу під пресом бюрократичних узурпаторів: масове відречення від рідної мови, посилення дітей до російських шкіл, зневага до рідної культури і літератури, а відтак — цинізм і збайдужіння до духовних проблем, масовий алкоголізм, культ речей і споживацької ідеології, підкупність, сексуальне розтління юного покоління»²⁰.

Українська Гельсінська Група опублікувала численні меморандуми, відкриті листи, звернення до урядів окремих держав і до ООН. Оскаженілі російські шовіністи люто розправлялися з членами, діячами та прихильниками УГГ. На довгі роки ув'язнення й заслання були засуджені Микола Руденко, Вячеслав Чорновіл, Олекса Тихий, Микола Матусевич, Левко Лук'яненко, Микола Горбаль, Йосиф Зісельс, Віталій Калиниченко, Петро Січко, Василь Стус, Олесь Бердник, Оксана Мешко, Василь Стрільців та багато інших. Історик Михайло Мельник, не витримавши переслідувань агентів КГБ, заподівав собі смерть. Тортурі і жорстокі знущання, неймовірно тяжкі побутові умови, відсутність медичної допомоги для тяжко хворих — все це призводило до втрати здоров'я і до передчасної смерті ув'язнених борців за права людини і за національні права українського народу.

Проте рух опору далі триває. На місце заарештованих і ув'язнених приходять нові борці, яких чекає така ж доля, як і їхніх попередників. Молодий науковець, член комуністичної партії України, родом із Закарпаття, Юрій Бадзьо за свої виступи проти русифікації був виключений з партії, а потім арештований і засуджений на сім років табору суворого режиму. У відкритому листі до президії Верховної Ради СРСР та ЦК КПСС Ю. Бадзьо виступає проти фальсифікації історії України і проти русифікації неросійських народів, він протестує проти російського шовінізму, проти «відновлення теорії й практики білогвардійської «єдиної неделимої Росії», про поширення українофобії і проти систематичного «витіснення української мови з усіх сфер суспільного життя». Він малює жахливу картину національної дискримінації

19. Український Правозахисний Рух. «Смолоскип», 1978. стор. 15

20. Там же, стор. 38.

в столиці України — в Києві: «Далеко зайшла в нас русифікація дошкільних закладів та освіти. У Києві, наприклад, де українці становлять більшість, є невелика кількість українських дитячих садків та шкіл, але українські вони тільки за вивіскою, зокрема дитячі садки. Учителі київських українських шкіл, як правило, спілкуються між собою та з учнями по-російськи, цим самим виховуючи в дітей зневажливе ставлення до української мови та культури. . . Багато вчителів українських шкіл, навіть викладачі української мови та літератури, погано володіють українською мовою. . .» Згадує Бадзьо й про систематичне нищення бібліотек, зокрема про пожежу в Публічній Бібліотеці Академії Наук, у Видубицькому монастирі. Згадує Бадзьо й про такі факти:

«Розформовано Кабінет рідкісної книги. . ., літературу звезено в підвали студентського гуртожитку, де вона була затоплена з прорваних труб. Наприкінці 1974 року згорів відділ давньої української літератури Академії Наук. . . У середині 70-их рр. було затоплено бібліотеку Інституту мовознавства, багато літератури загинуло. Від того, що протікає дах, гине україністика в бібліотеці Харківського університету. В липні 1977 р. горіла Київська українська школа ім. І. Франка, — загинуло двоє дітей. Цьому випадкові передувала тривала боротьба української громадськості за збереження цієї школи, проти наміру українофобського міщанства закрити її. . ., через те що в ній панувала україномовна атмосфера, навчалися діти українських письменників, до неї прагнули привести своїх дітей національно свідомі українці».

І багато інших злочинів констатує Бадзьо: знищення пожежою меморіального музею видатного українського вченого XIX стол. М. Максимовича, пограбування Музею українського мистецтва, викрадення мистецьких цінностей з Києво-Печерської Лаври і т.д. «Завершується ситуація безперервними репресіями проти тих українців, які чинять опір русифікації і не погоджуються сумірно йти «закономірним» шляхом національного умирання. Навіть пасивний опір не безкарний. Сторонній людині, яка знає всю сучасну Україну лише за малюнком офіційної пропаганди, важко, мабуть, повірити, що в столиці УРСР просто українськомовна людина. . . автоматично стає в очах начальства політично підозрілою. . .»²¹

І яким гидким okazaмилюванням є твердження мовознавця Віталія Русанівського, що тепер на Україні «привільно лунає українське слово». ²² Брошурка Русанівського (як зазначає сам автор) написана «для наших далеких земляків», щоб ввести їх в оману, щоб приховати страшні злочини русифікації на Україні. Ніхто не повірить Русанівському, що російська мова «не приглушує розвитку інших мов народів», що живуть тепер на території

21. Юрій Бадзьо. Відкритий лист до Президи Верховної Ради СРСР та Центрального Комітету КПРС Нью-Йорк. Видання закордонного представництва Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод. 1980.

22. В. Русанівський. Наша мова калинова. Київ. Товариство «Україна», 1984, стор. 5.

СССР, а що, мовляв, російська мова «всесірно сприяє» розвитку інших мов.

Русанівському напевне відомо, що в наслідок нечуваних заходів і розпоряджень московського окупанта «наша мова калинова» приречена на цілковите знищення. Ташкентська всесоюзна «науково-практична» конференція, що відбулася 29-го травня 1979 року, схвалила такі постанови, які в сто разів перевищують ганебний указ Валуєва 1863 р. та ганебний указ 1878 р. Ці царські укази не забороняли мільйоновим масам українського селянства розмовляти українською мовою, співати своїм дітям пісні рідною мовою, розповідати своїм дітям казки рідною мовою, виховувати своїх дітей рідною мовою, зберігати дітей в атмосфері української мови й української національної культури принаймі до 8 років — до часу, коли діти змушені ходити до російської школи. Але й після 8 років діти поза школою у своїй родині вільно розмовляли українською мовою, співали рідних пісень, перебували весь час у рідному українському оточенні, в атмосфері рідної української школи. Чужа російська школа не мала ніякої можливості зрусіфікувати український народ, зокрема основу нашої нації — українське селянство. На селі лунали українські пісні, зберігалися стародавні українські звичаї, весільні обряди. На Різдво діти колядували і щедрували рідною українською мовою.

Ташкентська конференція 1979 року ухвалює: 1). в неросійських республіках, зокрема й на Україні, в дитячих садочках п'ятирічні діти виховуються російською мовою, отже, починаючи з п'яти років життя українська дитина змушена вивчати російську мову; 2). з метою ефективності навчання російською мовою треба широко використовувати «ігрові форми навчання», наочні приладдя, аудіо-візуальні засоби; 3). посилити зв'язок дитячого садка і родини, отже, намагатися, *щоб дошкільники говорили російською мовою і в родині*, а не тільки в дитячому садку; 4). в початкових школах неросійських республік, отже і на Україні, прищеплювати учням інтерес до самостійного читання літератури російською мовою; 5). особливу увагу звернути на те, *щоб поза школою учні розмовляли між собою російською мовою* («привитие учащимся навыков общения на русском языке»); 6). запровадити викладання дисциплін професійно-технічного циклу російською мовою; 7). збільшити тиражі книжок із серії «Шкільна бібліотека» російською мовою й широко забезпечити сільські школи неросійських республік цими російськими книжками; 8). організувати для дошкільників цикл телевізійних передач, на які діти могли б дивитися *не тільки в садку, а й дома*.

Так, всупереч усім елементарним вимогам педагогіки горезвісна Ташкентська конференція намагається русифікувати українців, білорусів, грузинів, вірменів, литовців, естонців, починаючи з дошкільного віку — з 5 років життя.

До такої злочинної програми денационалізації з п'ятирічного

віку не додумався ніякий царський Валуев. Про жахливі наслідки денационалізації за сто років до Ташкентської конференції — 1879 року — славетний український мовознавець О. Потебня писав:

«Денационалізація зводиться до поганого виховання, до моральної хвороби: до неповного користування явними засобами сприйняття, засвоєння, діяння; до ослаблення енергії думки; до мерзотного запустіння на місці витиснутих, але нічим не заступлених форм свідомости; до ослаблення зв'язку підростаючого покоління з дорослими, заступленого тільки кволим зв'язкам з чужими; до дезорганізації громади, аморальности, спідлення».²³

Про згубні наслідки денационалізації українців зазначено і в Доповідній Записці Російської Академії Наук про скасування обмежень українського друкованого слова 1905 р.:

«Не можна не визнати, що зневажливе ставлення до рідної мови потягне за собою негативне ставлення і до сім'ї та до рідного середовища, а це не може не позначитися дуже погано на моральному стані сільського населення України».²⁴

За царських часів видатні російські академіки Ф. Корш, О. Шахматов, В. Зеленський, О. Лаппо-Данилевський, С. Ольденбург і П. Фортунатов мали сміливість і можливість виступити в оборону української мови, але тепер у «вільній соціалістичній» країні російські академіки мовчки потурають злочинній політиці суцільної тотальної русифікації, яка має на меті так зване «злиття націй», що означає вбивство всіх націй і поглинення їх російською нацією. «Взяти від людей їхню національність, — каже видатний німецький педагог Фрідріх Дістервег, — це постійне і тривале вбивство».

Велику вагу рідної мови для нації підкреслювали видатні педагоги, психологи, письменники. Славетний німецький педагог Фрідріх Адольф Дістервег писав:

«Умертвити людину — це окремих і довершений вчинок. Однак взяти від людей їхню національність — це постійне і тривале вбивство. . . Мова для людини священна. Посягати на неї, пограбувати її від людини, нав'язувати їй чужу — означає посягати на корінь життя людини. Кожний народ на світі вважає в такому вчинку злочин проти своєї самобутности. . . Через мову народ живе, в ній втілений його дух. Виплекана мова — це велике діло, ознака і виразник його найвнутрішньої суті».²⁵

Великий педагог К. Д. Ушинський підкреслював, що кожний народ, а зокрема і український народ, має право і повинен користуватися правом мати рідну школу рідною мовою, побудовану на народних традиціях. К. Ушинський обурювався тим, що царський режим забороняв українську мову в школах України. Видатний педагог писав:

«Мова народу — найкращий, нев'янучий і вічно відновлюваний

23 «Отчет о 21 присуждении наград гр. Уварова. СПб. 1879. стор. 96.

24. Цит за кн «Хрестоматія матеріалів з історії української літературної мови. Ч.2. Упорядкував П. Д. Тимошенко. К. 1961, стор. 328.

25. І. Дзюба. Інтернаціоналізм чи русифікація. «Сучасність», 1968, стор. 190.

цвіт усього того духовного життя, що починається далеко за межами його історії. У мові одухотворюється весь народ і вся його батьківщина; в ній втілюється творчою силою народного духу в думку, картину і звук небо вітчизни, її повітря, її фізичні явища, її клімат, її поля, гори, долини, її ліси й ріки, її бурі й грози — весь той глибокий, повний думки й почуття голос рідної природи, який лунає так лунко в любові людини до її іноді суворої батьківщини, який відбивається в рідній пісні, в рідних мелодіях, в устах народних поетів. Проте в світлих, прозорих глибинах народної мови відбивається не тільки природа рідної країни, але й уся історія духовного життя народу. Покоління народу проходять одно за одним, але результати життя кожного покоління залишаються в мові — в спадщину потомкам. У скарбницю рідного слова складає одне покоління за одним плоди глибоких сердечних рухів, плоди історичних подій, вірування, погляди, сліди пережитого горя і пережитої радості, — одним словом, весь слід свого духовного життя народ дбайливо зберігає в народному слові. Мова є найживіший, найбагатший і найміцніший зв'язок, що з'єднує віджилі, живущі та майбутні покоління народу в одне велике історичне живе ціле. Вона не тільки виявляє собою життєвість народу, але є якраз саме це життя. *Коли зникає народна мова — народу більше нема!* . . . Поки жива мова народна в устах народу, до того часу живий і народ. *І нема насильства більш нестерпного, як те, що хоче відібрати від народу спадщину, створену незчисленними поколіннями його віджилих предків.* Відберіть від народу все — і він все може повернути; але відберіть мову, і він ніколи більше вже не створить її; нову батьківщину навіть може створити народ, але мову — ніколи, і *коли вимерла мова в устах народу — помер і народ.* Але якщо людська душа здригається перед убивством однієї недовговічної людини, то що ж повинна б почувати вона, зазіхаючи на життя багатовікової особистості народу — цього найбільшого з усіх створінь Божих на землі?»²⁶

Видатний український письменник Панас Мирний, що в умовах царських заборон української мови писав свої твори рідною мовою, підкреслював велику вагу збереження народом рідної мови:

Найбільше й найдорожче добро в кожного народу — це його мова, ота жива схованка людського духу, його багата скарбниця, в яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподіванки, розум, досвід, почування».²⁷

У своїх роздумах про мову Панас Мирний згадує й слова видатного російського письменника І. Тургенєва;

«В часи зневіри, в годину важких думок про долю мого рідного краю, — ти одна моя підпора і запомога, о велика, могутня . . . рідна мово! Якби не було тебе, то як не впасти в розпуку, ба- чачи усе те, що коїться дома? . . .»²⁸

Російський письменник К. Паустовський підкреслював величезну духовну цінність рідної мови:

26 К. Д. Ушинський. «Рідне слово». Львів 1960, стор 9-10.

27. Панас Мирний. Том 7 творів, К. 1971, стор. 278.

28. Там же, стор 280.

«Істинна любов до своєї країни немислима без любови до своєї мови. Людина, байдужа до рідної мови, — дикун. Вона шкідлива за самою своєю суттю тому, що її байдужість до мови проявляється найповнішою байдужістю до минулого, теперішнього і майбутнього свого народу».

Сучасні окупанти України московські великодержавні шовіністи намагаються всіма можливими засобами знищити українську мову: вони фізично знищили і далі знищують цвіт української інтелігенції, яка чинить опір безоглядній русифікації; вони масово виселяють з України українців в Росію та в інші національні республіки, де українці змушені асимілюватися; вони примушують українців на Україні віддавати своїх дітей в російські школи; вони переселяють на Україну росіян, зокрема російських фахівців, які займають відповідальні державні посади.

Найтяжчим ударом, що загрожує існуванню української нації, є постанови Ташкентської конференції з 1979 року, згідно з якими на Україні убиство нації починається з малих дітей п'ятирічного віку, які в дитячих садках будуть виховуватися російською мовою. В наслідок таких нечуваних заходів русифікації, які й не снилися царським міністрам валуєвим, майбутні покоління українського народу не знатимуть ні рідної мови, мови своїх батьків і предків, ні рідної історії, ні рідної культури. Вони будуть приречені на денационалізацію, на перетворення в перевертнів, яничарів свого народу, в ненависників рідної культури, в ворогів українського народу.

Така страшна, небувала ще в історії українського народу, загроза нависла Дамокловим мечем над Україною. Вороги українського народу, упевнені в тому, що час працює на їхню користь, з кожним роком зменшують тиражі українських книг; мовознавчі праці і деякі літературознавчі видають не звичайним друком на доброму папері, а циклостилем на такому поганому папері, що через п'ять років неможливо буде розібрати ні одного слова; зменшують кількість шкіл з викладовою українською школою; створюють страшну українофобну атмосферу в містах і селах України; виховують в молодому поколінні зневагу й презирство до української мови, морально калічать молоді душі. І всі ці найстрашніші в світі злочини прикриваються маскою «дружби народів», «інтернаціоналізмом», потребою «злиття мов», появою в СССР нової «історичної спільности — советського народу».

Чи ж справді ж рідні мови українського, білоруського, казахського, узбецького, литовського, естонського, вірменського, грузинського і інших народів повинні зникнути і всі народи повинні прийняти «мову міжнародного спілкування», себто мову російську, яку чомусь В. М. Ткаченко називає мовою «корінної нації» (В. М. Ткаченко. Критика буржуазних та буржуазно-націоналістичних ідеологічних концепцій²⁹)? От вам і реклямована

29. «Народна творчість та етнографія. 1984, ч.3, стор. 46.

«рівність народів і рівність мов»! В Союзі рівноправних соціалістичних республік з'явилася «корінна нація» — російська нація!

Отже чи доцільно зберігати й розвивати рідні мови народів, що входять у склад ССРСР? На це питання відповідає Іван Дзюба у своїй найновішій праці, виданій у Львові 1984 року:

«Навколо мовного питання завжди переплітався складний клубок національно-політичних пристрастей. Але річ не тільки в цьому. Річ і в об'єктивній природності, *необхідності, доцільності рідних мов та мовного розмаїття* в багатонаціональному світі, річ в об'єктивній цінності їх для картини світу, річ у тому, що з умиранням усякої, а особливо розвиненої національної мови, людство назавжди втрачає одну із сторінок своєї духовної історії. Сьогодні на мови та їхнє майбуття доводиться дивитись не лише з погляду КОМУНІКАТИВНОСТІ, але й з погляду зафіксованих у них багатств національної духовності та історії. Отже, будь-які однобічні розв'язання тут недоречі».³⁰

В іншому місці цієї ж книжки І. Дзюба підкреслює вагу рідної мови і національної культури для кожної людини:

«Без роздумів про свій народ, рідну землю, її історію й спадщину, рідну мову і культуру, їхнє майбуття, без глибокого особистого переживання всього цього, без потреби збагнути їх для себе і прилучитися до них, віддати себе їхньому безсмертю — без цього немає поета, письменника, як і взагалі повноцінного громадянина повноцінної людини».³¹

А тому то, як слушно зазначає автор книжки «Вітчизна у нас одна»;

«Всякі зазіхання на свою мову скільки-небудь духовно розвинена людина сприймає, мабуть, найболючіше з усього. Бо це одразу зазіхання і на найцінніше, найсокровенніше в людині, і на найзагальніше, те, що дорівнює існуванню його народу. Рідна мова — це найособистіша і найглибша сфера обстоювання свого «я», коли воно є, своєї власної і національної гідності. Рідна мова — природне самовиявлення особистості. Це її, особистість, душевна правда. Звідси невід'ємна і незупинна потреба спілкування рідною мовою між людьми однієї національності».³²

На об'єднаному пленумі правлінь творчих спілок і товариств УРСР, що відбувся в Києві 12 грудня 1984 року відомий сучасний український письменник П. А. Загребельний, виступаючи з промовою, говорив про велику культурну історію українського народу, про українську мову:

«А наша мова, наше невмируще слово! Хіба не спростовують вони своєю витривалістю, багатством і досконалістю отих похмурих пророкувань наших недругів?

Наша мова, ця найвища форма духовного існування народу,

30 Іван Дзюба. Вітчизна у нас одна. Львів. Видавництво «Каменяр», 1984, стор. 132-133. Підкреслення в цій цитаті нашi, — П.О.

31. Там же, стор. 52.

32. Там же, стор. 99.

чарує нас уже першими своїми золотими переблисками у веснянках і колядках, засліплює сліпучим сяйвом у безберегому океані пісень і дум, розростається і розвивається так, що дає нам сьогодні змогу не тільки творити шедеври прози, поезії, драматургії. . . , не тільки перекладати з 57 мов. . . , 13 усіх відомих світових мов, не тільки з високою гідністю репрезентуватися перед усім світом грандіозним корпусом словників, створеним подвижницьким трудом наших мовознавців. . . , а й передавати найскладніші, ще вчора не знані людству поняття і терміни, що ми засвідчили, першими в світі, створивши двотомну енциклопдію кібернетики, видану українською мовою».³³

Так, дійсно перша в історії енциклопедія кібернетики вийшла не російською мовою, а українською. Це стало можливим за часів П. Ю. Шелеста. Тепер — за панування на Україні Щербицького — таке видання не могло б вийти українською мовою, а лише російською. Дуже й дуже сумно, що наша українська мова — ця «найвища форма духовного існування українського народу» останнім часом стала об'єктом переслідувань, об'єктом знущання з боку московських зайд, різних глазіриних; сумно, що рідною українською мовою бояться говорити українці в столиці України Києві, що протест матерів проти русифікації дитячих садочків (це одна з найстрашніших і найзлочинніших ділянок русифікації) не тільки не привів до запровадження української мови в дитячих садочках, а привів до розшуку авторів листа і до роз'яснення їм «ленінської національної політики нашої держави».

Великим уболіванням за долю рідної української мови звучить пристрасний вірш Дмитра Павличка:

О, рідне слово, що без тебе я?
Осміяний людьми кретин-стиляга,
Безрідний, кволий, жебручий блудяга,
Що сам забув своє ім'я.
Мое ти серце, пісня і відвага,
І прізвище, і сила, і сім'я,
Ти вся душа нескована моя,
В найтяжчі дні — надія і наснага.
Тебе у спадок віддали мені
Мої батьки і предки невідомі,
Що гинули за тебе на вогні.
Тож не засни в запиленому томі,
В тій незакопаній, страшній труні —
Дзвени в моїм і в правнуковім домі!

Василь Симоненко — видатний український поет, користуючись езопівською мовою у вірші — «Курдському братові», закликає до рішучої боротьби з поневолювачами, що намагаються знищити рідну мову поневоленої нації, а разом із мовою і саму націю стерти з лиця землі:

33. «Енциклопедія кібернетики». Тт. 1-2, Київ. 1973.

«Веди із ними кулями розмову,
Вони прийшли не тільки за добром:
*Прийшли забрати ім'я твоє, мову,
Пустити твого сина байстрюком».*

Всім русифікаторам, ворогам українського народу, які прагнуть знищити українську націю, поет дає рішучу відсіч, гордо заявляючи:

«Народ мій е! Народ мій завжди буде!
Ніхто не перекаслить мій народ!
Пощезнуть всі перевертні й прибулуди
І орди завойовників-заброд!»

Проте і за останні двадцять років послідовної, невпинної, безоглядної русифікації дитячих садочків, початкових шкіл, середніх шкіл, технічних шкіл, вищих навчальних закладів завдано великого удару українській нації і українській мові. Дошкільна й шкільна молодь, студенти вищих шкіл не чують рідної мови ні в школі, ні поза школою, ні в державних установах. І в наслідок таких надзвичайно несприятливих умов молоде покоління втрачає зв'язок із своїми батьками, які ще мали можливість учитися в українських школах і для яких українська мова є їхньою рідною мовою. Відсутність українських шкіл, україномовного середовища веде українську молодь до денационалізації, до морального занепаду, до потворного русотяпства, до ворожого, зневажливого ставлення до рідної мови, до рідної культури, до найціннішого національного скарбу — до української народної пісні. Злочинна русифікація виховує яничарів, перекинчиків, перевертнів, ворогів власного народу.

Якщо будуть здійснені постанови Ташкентської конференції і якщо русифікаційний процес охопить українських дітей, починаючи з п'ятирічних дошкільників, то українська нація опиниться перед смертельною загрозою тотального знищення!

Українці в усьому світі повинні усвідомити цю найстрашнішу, найжахливішу загрозу і *об'єднаними зусиллями стати на оборону рідної мови, рідної культури, рідної української нації!*

Першочергове й основне завдання кожного українця в цей найкритичніший час нашої історії *рятувати Українську Націю* від знищення!

Ще ніколи в історії українського народу не було такої великої загрози існуванню української нації, як тепер!

Всі сили, всю енергію треба зосередити на рятування Української Нації!
